

МАКТАБДА GIPERAKTIV BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN ISHLAR VA ULARNI TASHKILLASHTIRISH: MUAMMO VA YECHIMLARI

Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinovna

Toshkent amaliy fanlar Universiteti

“Psixologiya” kafedrasi o’qituvchisi

Keldiyorova Aziza

Pedagogika fakulteti Psixologiya yo’nalishi

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Hozirgi kunda giperaktivlik bu ko'pgina bolalarda o'zini namoyon qiladigan, ularning jamiyatdagi to'liq moslashuviga xalaqit beradigan hodisalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Turli statistik ma'lumotlarga ko'ra, bolalarning 2,5 dan 18 foizigacha bu kasallikdan aziyat chekmoqda. Bunday bolalar, vaziyatdan qat'i nazar, har doim yugurib yurishadi, bezovtalanishadi, bemalol harakat qiladilar va ba'zi hollarda uzoq vaqt narsalarga e'tibor berolmaydilar. Shunday qilib aslida bolalarning giperaktivligi nima, uni qanday yengish kerak va nima qilish kerak yoki nima qilish kerak emas kabi savollarga javob topish, ularning yechimlari haqida fikr yuritishni o'z oldimizga maqsad qilib qo'ydik.

Kalit so'zlar: Giperaktivlik, xotira, chaqqonlik, pozitsiya, bezovta bola, sindrom, kompleks.

Giperaktivlik nima va u bolalarda qanday bo'ladi? Ko'plab psixolog olimlar giperaktivlik tushunchasini odamning qo'zg'aluvchanligi va faoliyati normadan sezilarli darajada oshib ketadigan holat sifatida izohlashmoqda. Agar bunday xatti-harakatlar boshqalar uchun muammo tug'dirsa, haddan tashqari faollik ruhiy kasallik deb tasniflaydilar. O'tgan asrning oltmishinchi yillarida shifokorlar haddan tashqari motorli harakatni miyaning minimal buzilishlaridan kelib chiqadigan patologik holat sifatida aniqlab, saksoninchi yillarida giperaktivlik mustaqil kasallik sifatida atala boshlandi. Agar hodisa buzilgan diqqat bilan birga bo'lsa, kasallik DEHB deb ataladi - "diqqat etishmovchiligining giperaktivligi buzilishi" deya izohlanadi.

Shu bilan birga, o'g'il bolalar giperaktivlikdan qizlarga qaraganda 4-5 marta tez-tez uchrashar ekan. Bu yigitlarning kattaroq bo'lib tug'ilishi va keyinchalik miyalari kamolga yetishi bilan bog'liq bo'lib, bu tug'ilish yoki ichi bo'sh jarohatlar uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Simptomlar odatda ikki yoshdan uch yoshgacha namoyon bo'la boshlaydi. Ammo, ota-onalar shifokorlarga murojaat qilishganda esa bolaning yoshi 10-12 ga yetgan bo'ladi. Buning sababi shundaki, agar hayotning birinchi

yillarida bu muammoga e'tibor qaratilmasa bolaning ruhiy konsentratsiyasi chalkashib ketadi va maktab davrida o'ta mustaqil shaxs sifatida o'zini namoyon qila boshlaydi.

1. Bolalarda giperaktivlik namoyon bo'lishining asosiy sabablari.

Ayni dam bolalarda giperaktivlik sindromini keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan ko'plab nazariyalar mavjud bo'lib ular orasidan eng ma'qul ko'rilganlarini keltirib o'tamiz:

- Eng avval- irsiyat. Mutaxassislarning fikriga ko'ra, bolalari faolligi oshgan ota-onalarning 57 foizi bolalikda xuddi shunday alomatlardan shikoyat qilishadi. To'g'ri, ba'zida bunday oilalarda boshqa muammolar ham kuzatiladi, masalan, assotsial psixopatiya, affektiv kasalliklar yoki jiddiy allergik kasalliklar (astma, ekzema), spirtli ichimliklarni iste'mol qilish va chekish.

- Intrauterin gipoksiya. Xomilaning kislorod ochligi miyaning organik shikastlanishiga olib kelgan holatlar evaziga.

- Homiladorlik paytida shikastlanishlar. Bu nafaqat jismoniy shikastlanish balki psixologik ham bo'lishi mumkin.

- Bolaning erta yoki qiyin tug'ilishi.

- Tug'ilishdagi shikastlanish.

- Jiddiy infeksiyalar yoki hayotning birinchi yillarida shikastlanishlar, surunkali kasalliklar.

- Noto'g'ri yoki yomon ovqatlanish, qo'rg'oshin bilan zaharlanish, ovqatlanish etishmovchiligi.

2. Maktabda giperaktiv bolalar bilan olib boriladigan tadbirlar Maktabda haddan tashqari faol bolalar bilan ishlash ham oson emas, ammo bunday bolalar ham o'ziga xos jozibali xususiyatlarga ega. Maktabdagi giperaktiv bolalar yangi spontan reaksiya bilan ajralib turadi, ular osongina ilhomlanib, o'qituvchilarga va boshqa tengdoshlariga doimo tayyorlik bilan yordam berishadi. Psixologlar fikricha giperaktiv bolalar mutlaqo tuzalib ketishmas ekan. Shuningdek, ular tengdoshlariga nisbatan ko'proq bardoshli va boshqa bolalarga qaraganda kasalliklarga moyil ham bo'lishadi. Bunda maktab amaliyotchi psixologi tibbiyot hodimasi bilan maslahat uyushtirgan holda davolashlari kerak bo'ladi. Giperaktiv bolalar ko'pincha juda boy tasavvurga ega bo'lganligi uchun, o'qituvchilarga bunday bolalar bilan ularning harakatlarining sabablarini tushunishga va o'zaro munosabat modelini aniqlashga harakat qilish uchun tegishli xatti-harakatlar strategiyasini tanlashni tavsiya etish zarur. Bolani yuqori faollik bilan tarbiyalash juda ko'p narsani talab qilmaydi, boshqacha qilib aytganda, ota-onalarga o'zlarining xatti-harakatlarida o'rta pozitsiyaga rioya qilishlarini uqtirish lozim va ular juda yumshoq bo'lmasligi kerak, lekin bolalar bajarolmaydigan haddan tashqari talablar ularni jazolar bilan birlashtirib, ularni oldini olish kerakligini psixolog ota-ona bilan hamkorlik davrida aytib o'tishi maqsadga muvofiq. Yuqorida

aytilganlarga qo'shimcha ravishda, giperaktiv bolalar bilan tuzatish ishlari ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish, o'z potentsialiga ishonch hosil qilishdan iborat.

3. Xulosa.

Giperaktiv bola - bu xulq-atvor va nevrologik kasalliklar bilan ajralib turadigan bola. Biz psixologlar buni davolashimiz kerak. Agar bunday bolalar davolanmasa, ularning alomatlari ularning tarbiyasi va hayotining deyarli barcha sohalariga salbiy ta'sir qiladi va bu aqliy, ijtimoiy va maktabdagi ko'plab muammolariga olib keladi. Ilgari, jamoat va tibbiy doiralarda DEHB o'z-o'zidan pasayib, balog'at davrida balog'at yoshiga kelib tuzalishiga ishongan. Biroq, keyingi izlanishlarda bu noto'g'ri ekanligi isbotlandi. Yoshi bilan giperaktivlik pasayadi, ammo ehtiyotsizlik va impulslarni boshqarish muammolari doimiy bo'lishi mumkin va biz bunga qat'iy choralar izlashimiz kerak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. G'oziyev. E. "Ontogenez psixologiyasi" Toshkent. "Tafakkur" 2014.158-b
2. www. Ziyonet. Uz
3. fayllar.org
4. Vulfov B.Z. Bola shaxsini ijtimoiylashtirish omillarining o'zaro ta'siri // Bola shaxsini ijtimoiylashtirish jarayonida oila, bolalar uyushmalari va ijtimoiy o'qituvchilarning hamkorligi. - Chelyabinsk, 1996 yil.
5. Vygotskiy L.S. To'plangan asarlar: 6 jildda V.4 Bolalar psixologiyasi / Ed. D.B.Elkonina.- M.: Pedagogika, 1984 yil.
6. Zhinot H. Ota-onalar va o'smir. "Sehrli formula" seriyasi. - Rostov n / D.: "Feniks", 1997 yil.
7. Korolev S.L. Zamonaviy yoshlarning qadriyatlarga yo'naltirilganligi // Ta'lim falsafasi. - 2003. - 6-son.
8. Krivov Yu.I. "Ijtimoiylashtirish" tushunchasining zamonaviy pedagogikadagi o'rni haqida // Pedagogika. - 2003. - 2-son. MOSKVA SHAHRI DAVLAT